

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 29.09.2004, sp. zn. Ts 42/2003

Číslo:

Právní věta:

Soud:

Datum rozhodnutí: 01.01.1970

Spisová značka:

Číslo rozhodnutí:

Číslo sešitu:

Typ rozhodnutí:

Hesla: Dovolání v trestním řízení

Předpisy: 141/1961 Sb. § 265h

Druh:

Sbírkový text rozhodnutí:

Č. 36

ZPRAVA O ANALÝZE A VYHODNOCENÍ ÚČINNOSTI NOVELY TRESTNÍHO
ŘÁDU Č. 265/2001 Sb. VE VZTAHU K SOUDNÍMU ŘÍZENÍ
(Trestní kolegium Nejvyššího soudu České republiky z 29. 9. 2004 sp. zn. Ts 42/2003)

OBSAH

I. Úvod

II. K jednotlivým okruhům průzkumu u okresních a krajských soudů

III. Poznatky z rozhodovací činnosti trestního kolegia Nejvyššího soudu

IV Závěr

I. ÚVOD

Zákonem č. 265/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, došlo k rozsáhlé novelizaci trestního řádu, jež se šíří svého záběru téměř rovnala rekodifikaci. Vedle značného množství dílčích změn a doplnění došlo i k zásadním změnám některých stávajících zásad a institutů či zakotvení zcela nových procesních postupů. Novelizace se měla zaměřovat především na základní nedostatek předchozí právní úpravy, kterou byla přílišná složitost trestního řízení. Základním smyslem právní úpravy trestního řízení mělo být to, aby při respektování požadavku zákonnosti zajišťovala nejen odhalení, usvědčení a potrestání pachatele, ale aby se tak stalo co nejdříve po spáchání trestného činu. Největší zatížení přitom změněná právní úprava měla představovat právě pro soudy, a to zejména vzhledem k výraznému

přesunu dokazování z přípravného řízení do stadia řízení před soudem. Požadavky na změny byly podle důvodové zprávy návrhu novely tyto:

- výrazněji zjednodušit a zrychlit trestní řízení ve všech jeho stadiích,
- posílit význam stadia řízení před soudem na úkor přípravného řízení,
- posílit postavení státního zástupce při výkonu dozoru v přípravném řízení a při rozhodování v tomto stadiu řízení,
- v širší míře umožnit v procesní formě zachytit důkazy i v případech, kdy ještě nejsou podmínky pro stíhání konkrétní osoby,
- snížit finanční náklady, které stát na trestní řízení vynakládá (ať již ve formě odměn ustanoveným obhájcem, znalečného nebo svědečného pro opakovaně vyslýchané svědky, anebo nákladů na dlouhotrvající vazby),
- v oblasti řádných a zejména mimořádných opravných prostředků více respektovat stanoviska stran řízení a umožnit za přísně stanovených podmínek přístup k Nejvyššímu soudu cestou dovolání.

V zájmu informovanosti o praktické aplikaci některých aspektů této nové právní úpravy v porovnání s cíli předpokládanými a sledovanými novou úpravou předsedkyně Nejvyššího soudu České republiky uložila trestnímu kolegiu, aby připravilo analýzu a vyhodnocení účinnosti novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb. ve vztahu k soudnímu řízení. Na základě pokynu předsedy trestního kolegia ze dne 1. 7. 2003, sp. zn. Ts 42/2003, poté členové kolegia provedli průzkum účinnosti citované novely (dále též jen „novela“), a to u všech krajských soudů a vždy nejméně u dvou až tří okresních soudů v obvodu příslušného krajského soudu, přičemž jeden z nich byl vždy okresní soud v sídle krajského soudu (v případě Městského soudu v Praze byl stanoven Obvodní soud pro Prahu 1). Pro větší konkrétnost a přehlednost analyzované problematiky byly předem vymezeny okruhy problémů, na něž se průzkum zaměřil, a to:

1. Dopad změny ustanovení § 2 odst. 5 tr. ř. zejména z hlediska aktivity stran při dokazování před soudem se zaměřením na postup státních zástupců a obhájců.
2. Aplikační praxe a problémy plynoucí z novelizace ustanovení § 8 odst. 2 až 5 tr. ř.
3. Dopad novelizace ustanovení § 17 tr. ř. z hlediska zatížení krajských a okresních soudů a skladba této agendy u krajských soudů.
4. Důsledky aplikace novelizovaného ustanovení § 28 tr. ř. pro soudní praxi.
5. Poznatky o využívání možnosti předpokládané ustanoveními § 37 odst. 2, 3 tr. ř. (zastupování několika obhájci).
6. Zkušenosti s aplikací úpravy podle ustanovení § 37a a § 40a tr. ř.
7. Zkušenosti s využíváním ustanovení § 44 odst. 2 tr. ř.
8. Nová úprava protokolu a protokolace v řízení před soudem.
9. Nová úprava doručování (§ 62 až § 64a tr. ř.).
10. Problematika nové úpravy vazeb. Rozhodování o vazbě v přípravném řízení. Rozhodování o vazbě v soudním řízení a celý komplex problémů s tím spojených (novelizovaná ustanovení § 67, § 68 tr. ř., lhůty vazby, nahrazení vazby apod.).
11. Dokazování - nová dikce ustanovení § 89 odst. 2 tr. ř., dopad novelizace ustanovení § 110a tr. ř.
12. Aplikace ustanovení § 129 tr. ř. zejména z hlediska lhůt a jejich dodržování.
13. Dopad aplikace ustanovení § 158, § 158a a § 160 tr. ř. na řízení před soudem. Změny ve vyšetřování (oddíl 2 a 3), zkrácené přípravné řízení - dopad těchto změn na řízení před soudem.
14. Řízení před soudem - ustanovení § 180 odst. 3 tr. ř. (v návaznosti na ustanovení § 2 odst. 5, § 203 a § 215 tr. ř.) a § 181 odst. 3 tr. ř. Předběžné projednání obžaloby - nejčastější důvody. Rozhodnutí podle § 188 odst. 1 písm. a) až f) tr. ř. zejména z hlediska aplikace novelizovaných částí.
15. Dokazování v hlavním líčení s důrazem na ustanovení § 211, § 212 a § 215 tr. ř.
16. Aplikace nové úpravy odročení hlavního líčení (§ 219 tr. ř.).
17. Řízení o odvolání (řízení u soudu prvního stupně, řízení u odvolacího soudu a jeho rozhodnutí se zaměřením na uplatňování posíleného apelačního principu).
18. Dovolání - řízení u soudu prvního stupně (§ 265h tr. ř.).
19. Řízení proti uprchlému - ustanovení § 306a tr. ř.

20. Zjednodušené řízení před soudem (frekvence, důvody ve vazbě na ustanovení § 179a odst. 1 písm. a/, b/ tr. ř., dokazování před soudem – ustanovení § 314d tr. ř.).

21. Trestní příkaz – dopad novely na frekvenci tohoto způsobu vyřízení věci. 22. Podmíněné zastavení trestního stíhání a schválení narovnání.

Poznatky relevantní z hlediska průzkumu byly získávány z trestních spisů, pohovory se soudci krajských a okresních soudů a s předsedy a místopředsedy krajských a okresních soudů, ze statistických údajů o vyřizování soudních agend, jakož i ze zkušeností členů trestního kolegia.

Pro úplnost byla pak analýza účinnosti novely doplněna o závěry trestního kolegia Nejvyššího soudu vztahující se k jeho vlastní rozhodovací činnosti v řízeních o mimořádných opravných prostředcích – dovolání a stížnosti pro porušení zákona.

Trestní kolegium Nejvyššího soudu po projednání a zhodnocení získaných poznatků dospělo k následujícím závěrům:

II. K JEDNOTLIVÝM OKRUHŮM PRŮZKUMU U OKRESNÍCH A KRAJSKÝCH SOUDŮ

18. Dovolání – řízení u soudu prvního stupně (§ 265h tr. ř.).

Z důvodové zprávy:

Podle předchozí platné právní úpravy se po právní moci rozhodnutí nemohla žádná ze stran domáhat procesními nástroji jeho zrušení, s výjimkou návrhu na obnovu řízení, jehož podání je vázáno na velmi úzký okruh podmínek. Navrhnout, aby se zákonností pravomocného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení zabýval Nejvyšší soud, mohl pouze ministr spravedlnosti, kterému přísluší právo podat stížnost pro porušení zákona. Na rozdíl od občanského soudního řízení žádné ze stran nepříslušelo právo podat přímo u tohoto soudu dovolání.

Právní úprava se snaží řízení o mimořádných opravných prostředcích v občanském a trestním řízení přiblížit, neboť důvody, pro které v občanském soudním řízení právo mimořádného opravného prostředku přísluší stranám, platí i pro trestní řízení. Předtím mohl obviněný (a obdobně i státní zástupce) podat ministru spravedlnosti pouze neformální podnět k tomu, aby se on vlastním jménem obrátil na Nejvyšší soud se stížností pro porušení zákona. Pokud ministr spravedlnosti takovému podnětu nevyhoví, nemusí důvody svého rozhodnutí nikomu a ničím vysvětlovat, neboť podat stížnost pro porušení Zákona je jeho výlučné právo, nepřenositelné na jinou osobu.

Principy, na základě kterých byl konstituován institut dovolání, jsou v zásadě analogické úpravě tohoto opravného prostředku v občanském soudním řízení. Řízení před Nejvyšším soudem předchází neveřejné posouzení dovolání, ve kterém se má posuzovat jeho přípustnost a důvodnost. Takový postup není v rozporu se zárukami řádného procesu ve smyslu evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, neboť ty se vztahují pouze na řádné soudní řízení, nikoliv již na řízení o mimořádném opravném prostředku. Pokud Nejvyšší soud z hlediska podmínek, za nichž se zrušení pravomocného rozhodnutí lze cestou dovolání domáhat, shledá podání jako přípustné a důvodné, nařídí k jeho projednání veřejné zasedání a současně rozhodne o odkladu vykonatelnosti napadeného rozhodnutí. Tímto postupem se kromě jiného sleduje, aby Nejvyšší soud nebyl zahlcen zcela nedůvodnými dovoláními, o nichž by musel věcně rozhodovat.

Nová judikatura:

č. 31/2002 Sb. rozh. tr. – Dovoláním lze napadnout pravomocné rozhodnutí soudů uvedené v ustanovení § 265a odst. 1, 2 tr. ř., jen jestliže toto rozhodnutí, jímž soud rozhodl ve druhém stupni, bylo učiněno za účinnosti novely trestního řádu provedené zákonem č. 265/2001 Sb.

č. 9/2003 Sb. rozh. tr. – Návrh předsedy senátu soudu prvního stupně na odklad nebo přerušování výkonu rozhodnutí napadeného dovoláním (ustanovení § 265h odst. 3 tr. ř.) se musí opírat o takové konkrétní okolnosti vyplývající z podaného dovolání nebo z obsahu spisu, které vyvolávají opodstatněné pochybnosti o vhodnosti dalšího výkonu rozhodnutí (např. je-li možno důvodně předpokládat úspěšnost dovolání s ohledem na jeho argumentaci a obsah napadeného rozhodnutí). Podání dovolání, jakož i obecný odkaz na kasační oprávnění dovolacího soudu samy o sobě k

odůvodnění návrhu na odklad nebo přerušení výkonu rozhodnutí nepostačují.

č. 22/2003 Sb. rozh. tr. - Námitky vůči druhu a výměře uloženého trestu s výjimkou trestu odnětí svobody na doživotí lze v dovolání úspěšně uplatnit jen v rámci zákonného důvodu uvedeného v ustanovení § 265b odst. 1 písm. h) tr. ř.; tedy jen tehdy, jestliže byl obviněnému uložen druh trestu, který zákon nepřipouští, nebo trest ve výměře mimo trestní sazbu stanovenou zákonem na trestný čin, jímž byl uznán vinným. Jiná pochybení soudu spočívající v nesprávném druhu či výměře uloženého trestu, zejména nesprávné vyhodnocení kritérií uvedených v § 31 až § 34 tr. zák. a v důsledku toho uložení nepřiměřeného přísného nebo naopak mírného trestu, nelze v dovolání namítat prostřednictvím tohoto ani jiného dovolacího důvodu podle § 265b odst. 1 tr. ř.

Za jiné nesprávné hmotně právní posouzení, na němž je založeno rozhodnutí ve smyslu důvodu uvedeného v ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) tr. ř., je možno, pokud jde o výrok o trestu, považovat jen jiné vady tohoto výroku záležející v porušení hmotného práva, než jsou otázky druhu a výměry trestu, jako je např. pochybení soudu v právním závěru o tom, zda měl či neměl být uložen souhrnný trest nebo úhrnný trest, popř. společný trest za pokračování v trestném činu.

č. 25/2003 Sb. rozh. tr. - Jestliže dovolatel ve shodě s požadavkem vyplývajícím z ustanovení § 265f odst. 1 tr. ř. podal dovolání výslovně pouze proti rozsudku soudu prvního stupně, ačkoliv trestní stíhání bylo pravomocně skončeno rozhodnutím soudu druhého stupně, pak podal dovolání proti rozhodnutí, proti kterému je zákon nepřipouští (§ 265i odst. 1 písm. a/ tr. ř.). Jen do uplynutí dvouměsíční lhůty stanovené zákonem k podání dovolání (§ 265e tr. ř.) by dovolatel mohl učinit podání, kterým by napadl rozhodnutí soudu druhého stupně.

č. 36/2003 Sb. rozh. tr. - Usnesení, kterým bylo rozhodnuto o návrhu na povolení obnovy řízení podle § 283 tr. ř. nebo podle § 284 tr. ř., nelze považovat za rozhodnutí ve věci samé ve smyslu § 265a odst. 1, 2 tr. ř., proto proti němu není přípustné dovolání, a to ani kdyby původní rozhodnutí, jehož se návrh na obnovu týkal, bylo rozhodnutím ve věci samé v uvedeném smyslu.

č. 38/2003-II Sb. rozh. tr. - Uložení zásilky podle § 64 odst. 2 tr. ř. a z něj vyplývající fikce doručení zásilky adresátovi nejsou vyloučeny u zásilky, již je obžalovaný jako odvolatel vyrozumíván o konání veřejného zasedání o odvolání.

č. 47/2003 Sb. rozh. tr. - Základním předpokladem uplatnění ustanovení § 253 odst. 3 tr. ř. o odmítnutí odvolání z důvodu nesplnění náležitostí jeho obsahu je spolehlivé zjištění, že došlo ke splnění zákonné poučovací povinnosti podle § 249 odst. 1 tr. ř. Jestliže z obsahu spisu nevyplývá, že se tak stalo, pak s ohledem na ustanovení § 253 odst. 4 tr. ř. odvolací soud nemůže podané odvolání odmítnout.

Pokud odvolací soud za těchto okolností odvolání odmítne s odkazem na ustanovení § 253 odst. 3 tr. ř., pak odvolateli odepré jeho právo na přezkoumání rozsudku soudu prvního stupně v řádném opravném řízení, což opodstatňuje existenci dovolacího důvodu uvedeného v ustanovení § 265b odst. 1 písm. l) tr. ř.

č. 48/2003 Sb. rozh. tr. - Podle § 265b odst. 1 písm. c) tr. ř. dovolání lze podat, jestliže obviněný neměl v řízení obhájce, ač ho podle zákona mít měl. Jestliže obviněný po určitou část řízení neměl obhájce, ačkoliv ho měl mít, pak je tento dovolací důvod dán jen tehdy, pokud orgány činné v trestním řízení v této době skutečně prováděly úkony trestního řízení směřující k vydání meritorního rozhodnutí napadeného dovoláním.

č. 51/2003 Sb. rozh. tr. - Za rozhodnutí ve věci samé ve smyslu ustanovení § 265a odst. 1, odst. 2 písm. a) až h) tr. ř. nelze považovat rozhodnutí nadřízeného soudu, kterým byla zamítnuta podle § 148 odst. 1 písm. c) tr. ř. stížnost proti rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci návrhu na soudní rehabilitaci podle zákona č. 119/1990 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

č. 58/2003 Sb. rozh. tr. - V případě, kdy obviněnému je uložen trest odnětí svobody na doživotí, je rozsah přezkumu napadeného rozhodnutí dovolacím soudem při uplatnění dovolacího důvodu podle § 265b odst. 2 tr. ř. omezen jen na posouzení toho, zda byly splněny všechny zákonné podmínky pro uložení takového druhu trestu ve smyslu ustanovení § 29 odst. 1, 3 tr. zák. Přitom dovolací soud vychází z toho, zda soudy zjištěný skutkový podklad v tomto směru opodstatňuje právní závěr o splnění podmínek pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí.

č. 16/2004 Sb. rozh. tr. – Ustanovení § 265e odst. 3 tr. ř. je ve vztahu k ustanovení § 60 odst. 4 tr. ř. ustanovením speciálním. Plyne z něj, že lhůta k podání dovolání, není-li dovolání podáno u soudu, který rozhodl ve věci v prvním stupni, je zachována mimo jiné také tehdy, je-li dovolání podáno u soudu, který rozhodl ve věci ve druhém stupni. Tuto část ustanovení § 265e odst. 3 tr. ř. je nutno vykládat tak, že dovolání musí být u soudu druhého stupně ve lhůtě k podání dovolání skutečně podáno, což musí být doloženo otiskem podacího razítka soudu druhého stupně.

Při zaslání dovolání poštou musí být kumulativně splněna jak podmínka, že dovolání je dáno ve lhůtě na poštu, tak podmínka, že je adresováno soudu, u něhož má být podáno, jímž je soud, který rozhodl ve věci v prvním stupni, nebo který má ve věci rozhodnout (tj. Nejvyšší soud). V daných souvislostech je třeba podmínku vyjádřenou slovy „adresováno soudu“ vyložit tak, že podání je adresováno tomu soudu, který je vyznačen na poštovní zásilce, nikoliv případně soudu, který je uveden jako adresát v podání, které tvoří obsah zásilky.

č. 20/2004 Sb. rozh. tr. – Jestliže odvolání bylo podáno toliko proti výroku o trestu rozsudku soudu prvního stupně a odvolací soud podle § 254 odst. 1 tr. ř. přezkoumával zákonnost a odůvodněnost pouze tohoto oddělitelného výroku rozsudku, jakož i správnost postupu řízení, které mu předcházelo (aniž byl přitom povinen přezkoumat jiné výroky postupem podle § 254 odst. 2, 3 tr. ř.), může dovolatel napadnout dovoláním rozhodnutí odvolacího soudu jen v tom rozsahu, v jakém byl odvolací soud oprávněn přezkoumat rozsudek soudu prvního stupně. Směřuje-li přesto dovolání proti výroku, který odvolací soud nepřezkoumával podle § 254 odst. 1 tr. ř. a neměl povinnost jej přezkoumat ani podle § 254 odst. 2, 3 tr. ř., musí být takové dovolání odmítnuto jako nepřipustné podle § 265i odst. 1 písm. a) tr. ř.

č. 29/2004 Sb. rozh. tr. Na podkladě dalšího dovolání proti novému rozhodnutí vydanému v téže věci je dovolací soud oprávněn přezkoumávat jen ty výroky napadeného rozhodnutí a jim předcházející část řízení, které následovaly po předchozím rozhodnutí o dovolání, protože opětovné přezkoumání výroků a řízení, které dřívějšímu rozhodnutí dovolacího soudu předcházely a jež jím zůstaly nedotčeny, by znamenalo jejich nepřipustnou revizi, což zákon na podkladě nového dovolání nepřipouští.

K této problematice nebyly u soudů nižších stupňů zjištěny žádné významné poznatky. Kladně je hodnoceno ustanovení § 265d odst. 2 tr. ř., konkrétně možnost obviněného podat dovolání pouze prostřednictvím obhájce (např. zpráva Okresního soudu Plzeň-město). Jako nevhodné se soudům jeví, aby okresní soud žádal nejvyššího státního zástupce o odstranění vad dovolání a vyzýval jej k vyjádření, zda souhlasí s projednáním dovolání v neveřejném zasedání. Z hlediska úspory času považují soudy za vhodné zabezpečit příslušný vzor předkládací zprávy ohledně dovolání (příslušný tiskopis). Dále se doporučuje do této oblasti nasměrovat činnost vyšších soudních úředníků, kteří by mohli nahradit soudce v této části dovolacího řízení.

Okresnímu soudu v Jindřichově Hradci se jeví jako problematická aplikace ustanovení § 265h odst. 3 tr. ř. S dovoláním je totiž často rovněž navrhováno odložení nebo přerušení výkonu trestu, a proto má-li být i v tomto případě podán předsedou senátu návrh na odklad nebo přerušení výkonu napadeného rozhodnutí, jde o úpravu poněkud nevhodnou; v pravomoci předsedy senátu soudu prvního stupně by zřejmě nemělo být, aby takový návrh nepodal, s tím, že pak by se již o něm nerozhodovalo.

Krajský soud v Ostravě poukázal na to, že nutnost předložit věc dovolacímu soudu teprve poté, kdy lhůta k podání dovolání uplyne všem oprávněným osobám (§ 265h odst. 2, věta druhá, tr. ř.), působí v praxi značné komplikace. Dochází totiž k tomu, že již podané dovolání nelze předložit Nejvyššímu soudu s ohledem na nutnost doručení rozhodnutí soudu druhého stupně ostatním potencionálním dovolatelům, což často činí značné obtíže, a k předložení věci s dovoláním tak někdy dochází i po řadě měsíců.

Trestní kolegium Nejvyššího soudu v souvislosti s postupem soudů prvního stupně v dovolacím řízení podle § 265h odst. 1 tr. ř. zaznamenalo v řadě případů pochybení spočívající v tom, že příslušný předseda senátu soudu prvního stupně včas nebo vůbec nereaguje na nedostatky obsahových

náležitostí podaného dovolání, přestože je bylo možno odstranit dokonce ještě v běžící dovolací lhůtě. To pak působí potíže v rozhodování Nejvyššího soudu, pokud chybějící obsahové náležitosti dovolání spočívají v neuvedení důvodu dovolání nebo rozsahu, v němž je rozhodnutí napadáno dovoláním, tj. jde-li o ty obsahové náležitosti, které již nelze po uplynutí lhůty k podání dovolání měnit, resp. poprvé vymezit (§ 265f odst. 2 tr. ř.). V úvahu by pak sice přicházelo odmítnutí dovolání, které neobsahuje stanovené náležitosti, podle § 265i odst. 1 písm. d) tr. ř., ale takové rozhodnutí nelze považovat za spravedlivé, jestliže je důsledkem nedodržení zákonného postupu podle § 265h odst. 1 tr. ř. předsedou senátu soudu prvního stupně.

III. POZNATKY Z ROZHODOVACÍ ČINNOSTI TRESTNÍHO KOLEGIA NEJVYŠŠÍHO SOUDU

Zavedení institutu dovolání představuje zásadní krok v systému mimořádných opravných prostředků. Nepochybně tím došlo k posílení principu rovnosti procesních stran a především k umožnění jejich přístupu vlastním opravným prostředkem k Nejvyššímu soudu. Potřeba zavedení nového mimořádného opravného prostředku je ještě více akutní s ohledem na důsledky vyplývající z nálezu Ústavního soudu ve vztahu ke kasačnímu oprávnění Nejvyššího soudu v řízení o stížnosti pro porušení zákona (viz nálezy Ústavního soudu uveřejněné pod č. 424/2001 Sb.).

S ohledem na dosavadní poznatky aplikační praxe lze konstatovat, že judikatura se ustálila na závěru, podle něhož dovolání umožňuje oběma hlavními procesními stranám namítat zásadní procesně právní a hmotně právní pochybení taxativně vypočtených soudních rozhodnutí, která byla podrobena přezkumu již v řádném opravném řízení. Dosavadní praxe Nejvyššího soudu jako soudu dovolacího přitom důsledně vychází ze zásady, že trestní řízení je založeno na principu dvouinstančnosti, na existenci toliko dvou plných skutkových instancí. Dovolání tedy nepředstavuje žádnou další (třetí) skutkovou instanci a námítky vztahující se primárně ke skutkovým zjištěním (např. neúplnost skutkových zjištění, vadné hodnocení důkazů atd.) nepředstavují žádný z dovolacích důvodů taxativně uvedených v ustanovení § 265b tr. ř. V tomto směru je rozhodovací praxe Nejvyššího soudu zcela jednotná a částečně byla shledána opodstatněnou též Ústavním soudem (viz např. usnesení ze dne 24. 4. 2003, sp. zn. III. CS 732/02).

Zejména v počátcích účinnosti novely se Nejvyšší soud musel poměrně často zabývat otázkou přípustnosti dovolání. V tomto směru je třeba odkázat na judikáty uveřejněné pod č. 31/2002 Sb. rozh. tr., č. 22/2003 Sb. rozh. tr. a č. 25/2003 Sb. rozh. tr.

Největším úskalím dosavadní aplikační praxe se jeví otázka výkladu jednotlivých dovolacích důvodů, zejména pak dovolacího důvodu uvedeného v ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) tr. ř.

Pokud jde o výklad dovolacího důvodu spočívajícího v tom, že obviněnému byl uložen trest odnětí svobody na doživotí (§ 265b odst. 2 tr. ř.), lze odkázat na rozhodnutí velkého senátu trestního kolegia Nejvyššího soudu, jež bylo publikováno pod č. 58/2003 Sb. rozh. tr.

K výše již výše zmiňovanému problému vztahujícímu se k výkladu ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) tr. ř. (dovolací důvod spočívající v tom, že „rozhodnutí spočívá na nesprávném právním posouzení skutku nebo na jiném nesprávném hmotně právním posouzení“) je třeba uvést, že dosavadní rozhodovací praxe Nejvyššího soudu vychází z toho, že tento dovolací důvod se týká nesprávné aplikace zákonných znaků skutkové podstaty trestného činu na zjištěný skutkový stav, jímž je dovolací soud vázán, popřípadě nesprávné aplikace jiných norem hmotného práva (např. předpisů občanského práva, obchodního práva). Jiné nesprávné hmotně právní posouzení může spočívat i v porušení zásad o vztahu souhrnnosti při ukládání trestu.

V této souvislosti dovolací soud musí poukázat na mnohdy nízkou kvalitu rozhodnutí soudů jak při formulaci tzv. skutkové věty rozhodnutí (rozsudku), tak i odůvodnění vztahujícího se ke skutkovým zjištěním. Skutková věta obsažená ve výrokové části rozsudku ani ve spojitosti s příslušnou částí odůvodnění mnohdy neobsahuje vyjádření všech skutkových okolností vyžadovaných použitou právní kvalifikací skutku.

Některé poznatky dále svědčí o tom, že i přes povinné zastoupení obviněného obhájcem při podání

dovolání nejsou vždy naplněny zákonem vyžadované obsahové náležitosti. K tomu srov. judikát pod č. 25/2003 Sb. rozh. tr.

Dále je potřeba zdůraznit, že Nejvyšší soud důsledně trvá na požadavku, aby nejen napadené rozhodnutí jako celek bylo podrobeno řádnému opravnému řízení, ale aby takovému přezkumu na podkladě řádného opravného prostředku byl podroben i ten výrok, jenž je konkrétně napaden podaným dovoláním (tento závěr je obsažen v již uvedeném rozhodnutí publikovaném pod č. 22/2003 Sb. rozh. tr.). S tímto právním názorem se rovněž ztotožnil i Ústavní soud (např. v usnesení ze dne 18. 11. 2003, sp. zn. I. ÚS 660/02).

Z dosavadní praxe dovolacího soudu se však jeví potřebným novelizovat institut dovolání, a to zejména v oblasti výčtu dovolacích důvodů. V úvahu přichází především zavedení dalších dovolacích důvodů spočívajících v tom, že v opravném řízení byl porušen zákaz reformationis in peius, a dále že soud nižšího stupně nerespektoval závazný právní názor vyslovený nadřízeným soudem v rozhodnutí o opravném prostředku. U soudců trestního kolegia Nejvyššího soudu převažuje názor, podle něhož není vhodné zavádět dovolací důvod (resp. rozšiřovat v tomto smyslu dosavadní formulaci dovolacího důvodu podle § 265b odst. 1 písm. g/ tr. ř.), který by umožňoval jakkoli přezkoumávat skutkový stav věci, popřípadě hodnotit zákonnost a úplnost provedeného dokazování. V opačném případě totiž hrozí, že se Nejvyšší soud stane další skutkovou instancí, jak tomu nasvědčuje obsah dosud podávaných dovolání, která jsou nejčastěji odmítána podle § 265i odst. 1 písm. b) tr. ř. právě proto, že se dovolatelé domáhají jiného skutkového stavu, odlišného hodnocení důkazů či provedení dalších důkazů. Je třeba spíše hledat cesty a způsoby, jak zkvalitnit řízení u soudů prvního a druhého stupně, aby se Nejvyšší soud v řízení o dovolání mohl soustředit skutečně na to, co je jeho posláním, tj. zejména sjednocovat judikaturu řešením závažných právních, nikoliv skutkových otázek a dbát o zákonnost trestního procesu odstraňováním některých nejzávažnějších procesních vad. Případné nejzávažnější skutkové nedostatky – k nimž by ovšem při dostatečné aktivitě stran a v rámci dvoustupňového řízení nemělo docházet – by bylo vhodnější řešit rozšířením a poněkud jiným pojetím důvodů obnovy řízení (zvláštním důvodem obnovy řízení by např. mohlo být i to, že soud neprovedl zásadní důkaz nezbytný pro rozhodnutí o vině, který strana již navrhovala).

Celkově lze hodnotit institut dovolání pozitivně, a to jak s přihlédnutím k naplnění již výše uvedených důvodů jeho zavedení, tak i s ohledem na to, že Nejvyšší soud získává dostatečný přehled o rozhodovací praxi nižších soudů.

Lze dále konstatovat, že zavedení institutu dovolání a dosavadní zkušenosti s jeho uplatňováním podle názoru trestního kolegia Nejvyššího soudu dostatečně ospravedlňují úvahy o možném zrušení stížnosti pro porušení zákona. Odstranění tohoto kontroverzního mimořádného opravného prostředku je za současného stavu společnosti i justice již na místě, zejména, pokud budou naznačeným způsobem rozšířeny dovolací důvody, popř. i důvody obnovy řízení.

IV ZÁVĚR

Základním cílem novelizace trestního řádu ve stadiu řízení před soudy provedené zákonem č. 265/2001 Sb. bylo, jak plyne z důvodové zprávy, výrazněji zjednodušit a zrychlit trestní řízení ve všech jeho stádiích, posílit význam řízení před soudem na úkor přípravného řízení a v oblasti řádných a zejména mimořádných opravných prostředků více respektovat stanoviska stran řízení a umožnit za přísně stanovených podmínek přístup stran ve své věci k Nejvyššímu soudu. Zda a do jaké míry se tyto cíle povedlo novelizací naplnit, plyne ze zjištění a závěrů a konstatování soudů v jednotlivých v oblastech, které byly předmětem průzkumu. Obecně lze konstatovat, že soudy akceptovaly potřebu změn v trestním řízení a ztotožnily se s celkovým směřováním změn v trestním řízení, které tato novelizace s sebou přináší. Jde zejména o posílení kontradiktornosti řízení a s tím související přenesení těžiště dokazování před soud, tlak na větší aktivitu stran, posílení apelačního principu v odvolacím řízení, ale i zavedení zjednodušeného řízení v tzv. bagatelních věcech, omezení stížnosti pro porušení zákona a zavedení dovolání jako mimořádného opravného prostředku, který je v rukou stran, ale rovněž novou úpravou protokolu a způsobem protokolace.

Je samozřejmé, že novela přináší s sebou, jako každá výraznější legislativní změna, množství otázek a výkladových problémů. Tyto otázky jsou postupně řešeny obecně praxí soudů a ve značném rozsahu přímo judikaturní činností Nejvyššího soudu. O tom konec konců svědčí i jednotlivé kapitoly zprávy, které aktuální judikaturu obsahují.

I přes toto celkem pozitivně vyznívající hodnocení novelizace nelze nevidět, že některé změny, které sebou novela přinesla, nepřispívají ke splnění cílů, které si dala, a ve svých důsledcích často působí proti těmto cílům. V tomto smyslu lze za problematickou označit úpravu obsaženou v § 2 odst. 5 tr. ř. Smyslem právě této nové úpravy mělo být posílení kontradiktornosti řízení a zvýšení aktivity stran, zejména státního zastupitelství. Formulace posledních tří vět tohoto zákonného ustanovení je však vnitřně rozporná, když na jedné straně zdůrazňuje, že státní zástupce je povinen dokazovat vinu obžalovaného (v řízení před soudem), na druhé straně ve vztahu k němu zákon uvádí stejně jako u obviněného (u něhož je to však pochopitelné) pouze oprávnění, aby na podporu svých stanovisek navrhoval a prováděl důkazy. Obviněnému samozřejmě toto oprávnění jako povinnost uložit nelze, není však důvod, aby toto oprávnění jako povinnost nebylo uloženo státnímu zástupci. Roli státního zástupce v řízení před soudem pak ještě víc zatemňuje poslední věta tohoto zákonného ustanovení, která zavazuje soud, aby sám doplnil dokazování v rozsahu potřebném pro své rozhodnutí. Soud se tak dostává, jak na to poukazují v podstatě shodně všechny soudy, u kterých byl průzkum prováděn, do role dalšího protihráče obviněného, jehož snahou je obviněného usvědčit a ne objektivně a po právu rozhodnout věc. Nepochybně musí být takto vnímán alespoň ze strany obviněného a obhajoby. Tento základní rozpor se pak promítá i do dalších ustanovení trestního řádu, jako je ustanovení § 180 odst. 3, § 203 ale rovněž částečně § 215 odst. 2 tr. ř.

Další problematickou částí novely trestního řádu se jeví být nová úprava vazebního řízení. Především úprava trvání vazby a rozhodování o ponechání obviněného ve vazbě. Úprava je totiž zatížena neúměrným množstvím lhůt, rozhodnutí a opravných prostředků, což vede často k duplicitě v rozhodování při přezkumu, zda trvají nadále důvody vazby, zejména duplicitě při tzv. obligatorním rozhodování o této otázce a rozhodování z podnětu obviněného. V důsledku této úpravy, jakož i v důsledku toho, že novela nechala bez povšimnutí ustanovení § 141 odst. 1 tr. ř. a v návaznosti na rozhodování Ústavního soudu v těchto otázkách, nejsou výjimečné případy, kdy v poslední instanci někdy i ve věcech, kde v prvním stupni rozhoduje okresní soud, o otázce vazby rozhoduje Nejvyšší soud. Dochází ke zbytečnému prodlužování řízení, trestní spis putuje mezi jednotlivými instancemi a v meritu věci se nerozhoduje. Ve skupinových věcech pak může dojít a dochází i k tomu, že v průběhu rozhodování o otázce vazby u jednoho spoluobviněného končí běh vazební lhůty u dalších spoluobviněných, přičemž soud, který má o této otázce rozhodnout, nemá spis k dispozici. Hrozí neustále překročení lhůty, ve které má být podle zákona rozhodnuto o dalším trvání vazby. Podle našeho názoru by řízení o otázce vazby mělo být výrazně zjednodušeno a zejména, pokud se věc nachází ve stadiu odvolacího řízení, mělo by být rozhodování o vazbě pouze jednoinstanční. Je totiž v rozporu s logikou, aby za situace, kdy v meritu věci odvolací soud rozhoduje s konečnou platností (s výjimkou mimořádného opravného prostředku), zákon připouštěl řádný opravný prostředek do jeho rozhodnutí, které má povahu dočasného procesního opatření.

Nová úprava protokolace byla obecně přijata kladně. Nelze se však neztotožnit s námitkami, které vznesly v průběhu průzkumu soudy, že totiž nejsou vytvořeny dostatečné technické a zejména personální podmínky pro to, aby tato technika protokolace byla efektivní. Máme na mysli zejména nedostatek kvalifikovaného personálu – protokolujících úředníků – z důvodů, které plynou ze závěrů uvedených v tomto bodu průzkumu.

Nejednoznačně vyznívá účinek novelizace z hlediska závěru posílit apelační princip. Ze statistických údajů, které má Nejvyšší soud k dispozici, plyne, že zejména v nejzávažnějších trestních věcech (§ 17 tr. ř.) byla v odvolacím řízení v roce 2002 tendence obrácená. Samotné soudy se k této otázce vyjadřují rozporuplně podle toho, zda se jedná o soud I. nebo II. stupně.

Posledním problémovým okruhem je úprava § 44 odst. 2 tr. ř. Tato úprava měla nejen posílit postavení poškozeného, ale i urychlit řízení ve věcech, ve kterých figuruje větší množství poškozených. Z důvodů, které plynou ze závěru průzkumu k tomuto bodu, se úprava zřejmě

neosvědčuje. Ustanovování tzv. společných zmocněnců je problematické, domluva mezi poškozenými, kteří se často vzájemně ani neznají, není příliš reálná. Na to navazuje i problém s doručováním a často velice složitým zjišťováním adres poškozených. U rozsáhlých trestních věcí s větším množstvím poškozených tato agenda soudy neúměrně zatěžuje. Je otázka, zda by adhézní řízení nemělo být ponecháno víc na iniciativě poškozených, a zda by v těchto věcech nešlo vyrozumívat poškozené o možnosti připojit se s nárokem na náhradu škody prostřednictvím oznamů na soudní desce, případně v kombinaci s nějakou formou veřejné vyhlášky např. v tisku.